

85-397

81757

BMS001004621
S1757
Grize Literatuur

*Overdruk uit „Overheidsbemoeyenis”,
bundel ter gelegenheid van het elfde lustrum
van de Katholieke Hogeschool Tilburg
KLWER, DEVENTER 1983*

H. VERDAASDONK

81757

DE SUBSIDIËRING VAN LETTERKUNDIGE BOEKUITGAVEN DOOR DE RIJKSOVERHEID*

1. DE SUBSIDIËRING VAN LETTERKUNDIGE BOEKUITGAVEN ALS INSTRUMENT VAN HET KUNSTBELEID

De Nota *Kunst en Kunstbeleid* (1976) formuleert drie doelstellingen voor het kunstbeleid der rijksoverheid:

1. het ontwikkelen en in stand houden van culturele waarden;
2. het toegankelijk maken van culturele objecten en manifestaties;
3. het bevorderen van de mogelijkheden voor de bevolking om in culturele waarden te participeren.

Ten aanzien van het eerste punt wordt in de nota opgemerkt dat het beleid zich enerzijds richt op de conservering van kunst uit het verleden, waarbij een keuze gemaakt dient te worden uit het beschikbare aanbod aan kunst. De zorg voor de ontwikkeling van kunst wordt gezien als een investering in nog te vervaardigen produkten. Het beleid richt zich hier op de zorg voor de kunstenaar, voor diens beroepsopleiding en de overgang naar de uitoefening van het beroep.

Wat betreft het tweede punt stelt de nota dat kunst een proces is dat zich op velerlei niveaus afspeelt; er is meer dan één soort publiek voor kunst. Aandachtspunten bij het realiseren van de tweede doelstelling zijn het vinden van evenwicht tussen de traditionele en vernieuwende aspecten van kunst en tussen de continuïteit van gewenste voorzieningen enerzijds en beweeglijkheid en diversiteit anderzijds. Er wordt in de nota voorts onderscheid gemaakt tussen de fysieke en de mentale toegankelijkheid van kunst. De fysieke toegankelijkheid zou bevorderd worden door het mobiel maken van de bestaande voorzieningen en het medewerken aan de totstandkoming van regionale kunstinstellingen (deconcentratie). De nota zet vraagtekens bij de stringente uitvoerbaarheid van deconcentratie. Omtrent de mentale toegankelijkheid van kunst merkt de nota op dat dit punt de derde doelstelling (bevordering van de parti-

* Ik dank C.J. van Rees en F.E. Schippers voor hun commentaar op een eerdere versie van dit stuk.

cipatie aan kunst) raakt. Om culturele objecten en manifestaties toegankelijk te maken zou de nog steeds op grote schaal aanwezige plechtigheid bij de presentatie van kunst moeten worden afgebouwd; bijdragen hiertoe zouden geleverd kunnen worden door een wijziging van de kaders waarin kunst aangeboden wordt, een (voorzichtige) slechting van de scheiding tussen kunst en amusement, het leggen van sterkere verbandingen tussen professionele en amateuristische kunstbeoefening en tussen kunst en de massamedia. Bij de programmering van kunstmanifestaties dient aan het vaste ('ijzeren') repertoire alsook aan avantgardistische kunstuitingen het volle pond te worden gegeven. Het distributie- en accommodatiebeleid moet gericht zijn op het tot stand brengen van kleinere en multifunctionele voorzieningen. Middels deze kan ertoe worden bijgedragen dat samenwerkingsverbanden tussen de beheerders van culturele accommodaties leiden tot onderling complementaire distributiecircuiten.

De derde doelstelling van het kunstbeleid – de bevordering van participatie aan kunst – houdt in dat de directe deelname aan kunst vergroot dient te worden; niemand mag van cultuur worden uitgesloten. De nota stelt dat in onze maatschappij sprake is van verschillende vormen van cultuur, en dat derhalve de tegenstelling tussen een elite-cultuur en een grote massa achterblijvers niet (meer) aan de orde is. Het verschijnsel der massacultuur wordt genoemd en het bestaan van kleine, gesloten ('elitaire') subculturen. Het beleid zou het nakomen van bredere maatschappelijke doelstellingen door instellingen en kunstuitingen moeten bevorderen. Gewezen wordt op het belang van de kunstzinnige vorming, de amateuristische kunstbeoefening, het onderwijs en het vormings- en ontwikkelingswerk voor het kunstbeleid. Het zal hiertussen samenhangen dienen te scheppen.¹

Opmerkelijk is dat in de nota geen poging wordt gedaan te verduidelijken welke samenhang er bestaat, of kan bestaan, tussen de drie doelstellingen van het kunstbeleid. De bewering dat er meer dan één soort publiek voor kunst bestaat, moet gevolgen hebben voor de wijze waarop de zorg voor de kunstenaar gestalte zal krijgen en op de maatregelen die overwogen zullen worden om voor de bevolking de mogelijkheid te vergroten in culturele waarden te participeren. Niet alleen op deze punten laat de nota vragen bestaan. Men mag ook benieuwd zijn naar de wijze waarop de tweedeling die gemaakt wordt tussen traditionele en vernieuwende kunst en de tweedeling tussen vast repertoire en avantgardistische kunstuitingen samenhangen met de verschillende soorten publiek die er voor kunst zouden zijn. Verder valt op dat er niet dan zeer summier wordt ingegaan op wat er moet worden verstaan onder de 'mentale toegankelijkheid' van kunst. De nota suggereert dat deze toegankelijkheid vergroot zal worden door kunst niet meer uitsluitend als iets 'hoogs' te presenteren.

Deze suggestie is echter geen oplossing voor het ingewikkelde probleem waarvan hier sprake is. In onze maatschappij tonen verschillende groepen be-

1. Het vorengaande is ontleend aan de nota *Kunst en Kunstbeleid*, Den Haag, Staatuitgeverij 1976, Deel I, Hoofdstuk 1, Paragraaf 4: 'De doelstellingen van het kunstbeleid', blz. 12-29.

langstelling voor verschillende vormen van kunst. Daarmee is gegeven dat er verschillende opvattingen over kunst worden ontwikkeld en uitgedragen. Groepen mensen wenden hun (altijd: aangeleerde) voorkeur ('smaak') voor een bepaalde verzameling kunstwerken (op welke verzameling deze mensen de door hen aangehangen opvatting over kunst specifiek van toepassing achten) aan om zich van andere groepen mensen te onderscheiden wier smaak naar andere vormen van kunst uitgaat. Bourdieu heeft aangetoond dat dergelijke scheidslijnen niet alleen tussen verschillende maatschappelijke klassen lopen, maar ook door de zogenaamde 'hogere klasse' heensnijden.²

Mogelijk suggereert de uitdrukking 'mentale toegankelijkheid van kunst' dat, om aan kunst te kunnen participeren, uitsluitend een bepaald cognitief vermogen dient te zijn ontwikkeld. Het onderzoek van Bourdieu leert echter dat deze participatie fundamenteel door sociale factoren wordt bepaald. Dit treedt duidelijk aan het licht binnen de kunstbeschouwing. De debatten over werken die wel of niet als (legitieme) kunst gelden hebben slechts in schijn tot doel een expliciet onderbouwde, en daardoor brede, consensus over de besproken werken te bereiken. Hun doel is veeleer om bepaalde groepen in staat te stellen diverse onderscheidingen te treffen. Allereerst zijn de bedoelde debatten alleen te volgen door degenen die ter zake van kunst een aanzienlijke scholing bezitten. Actieve deelname aan deze debatten staat slechts open voor degenen die een zekere positie (alsmede gezag) binnen een artistieke institutie bekleden. De groep kunstconsumenten is dan vatbaar voor een globale indeling volgens de parameters 'wel of geen debatten over kunst volgen' en/of 'wel of niet het woord nemen in deze debatten'. Binnen het publiek van en de actieve deelnemers aan deze debatten gelden dan verdere onderscheidingen al naar gelang de standpunten inzake kunst waartoe men zich bekennt en, in samenhang hiermee, al naar gelang de vormen van kunst en de kunstwerken die men als legitiem erkent.

Door te stellen dat de hiërarchische tegenstelling tussen elite-cultuur en de cultuur der 'achterblijvers' niet meer opgaat, miskent de nota volledig dat deelname aan kunst het huldigen van waardestandaards impliceert die door groepen mensen gebruikt worden om zich van anderen te onderscheiden. De nota miskent voorts dat mensen die niet de waardestandaards van een bepaalde groep huldigen, in de ogen van deze groep een minder legitieme keuze uit het bestand aan kunstwerken doen. Hierbij geldt dat het gezag waarmee waardestandaards worden uitgedragen en waarmee de legitimiteit van vormen van kunst wordt vastgesteld, direct evenredig is met de (institutioneel erkende) scholing die inzake kunst is verworven.

Hoe ziet, volgens de nota, een letterenbeleid eruit dat de zojuist aangegeven doelstellingen nakomt? Het feit dat literatuur volgens de nota een vorm van creatief taalgebruik is dat van het alledaagse taalgebruik afwijkt, maakt, zo wordt gesteld, dat in de literatuur het dilemma van kunst op de spits wordt

2. Pierre Bourdieu, *La distinction. Critique sociale du jugement*, Paris, Minuit 1979, blz. 16 v.v., 365 v.v. Over Bourdieu: H. Verdaasdonk/K. Rekvelt, De kunstsociologie van Pierre Bourdieu, *De Revisor* 1981/3, blz. 49-57.

gedreven: zich in principe tot velen richten, maar in de praktijk door weinigen worden gehoord. Literatuur zou hierdoor het aanschijn een elitaire kunst te zijn, in nogal sterke mate behouden. Voor de bevordering van creatief ('literair') taalgebruik zijn er maar beperkte mogelijkheden voor een overheid. Zij wil zich vooral op de wisselwerking tussen schrijver en lezer richten. Eén van de instrumenten is de subsidiëring van letterkundige boekuitgaven, die vaak deels een 'lezerssubsidie' omvat. Over dit instrument wordt opgemerkt dat het in de toekomst wel een gerichtere uitbouw zou kunnen behoeven. Voorts dient de informatie over literatuur vergroot te worden, door een instantie als het letterkundig museum, door de massamedia, door te bevorderen dat er een verantwoorde popularisatie ten aanzien van letterkunde tot stand komt.

De beleidsaspecten waarop nader wordt ingegaan betreffen de productie en de distributie van het boek. Omtrent de positie van de auteur wordt gewezen op het nieuwe systeem dat het Fonds voor de Letteren in 1976 heeft geëffectueerd. Volgens dit systeem kan een auteur, mits zijn of haar belastbaar jaarinkomen beneden een bepaalde grens blijft (in 1976 gold als bovengrens een belastbaar inkomen van f 36.600,- over 1974) en mits hij of zij een werkplan indient, een werkbeurs van 1 tot 12 maanden ontvangen om zich aan dit plan te wijden. Ten aanzien van de uitgevers signaleert de nota een aantal economische ontwikkelingen die de verschraling van het titelaanbod in de hand werken. Geopperd wordt dat de verlaging van de financiële drempel tot de openbare bibliotheken deze verschraling mogelijk zal bevorderen. Het zuiver literaire boek, en met name de debuten, zullen zich steeds moeilijker handhaven; het beroep op subsidie zal toenemen, mogelijk ook in de vorm van een subsidie aan de lezer. Een drastische uitbreiding van de middelen die daarvoor noodzakelijk zou zijn, ligt niet in de verwachting, zo merkt de nota op. Aangaande de distributie van het literaire boek vermeldt de nota het belang van de openbare bibliotheken als verspreidingskanaal. Over de mogelijkheid tot een wettelijk geregeld 'leenrecht' te komen, in plaats van de bestaande, bescheiden, uitleenvergoedingen aan literaire auteurs en aan schrijvers van jeugdboeken, uit de nota veel scepsis.³

De nota rept van 'aanwijzingen dat door verschillende ontwikkelingen in en buiten de uitgeverij de verscheidenheid van de boekproductie steeds moeilijker te handhaven zal zijn' (blz. 92). Ter adstructie hiervan wordt verwezen naar de nota 'Integratie van de literatuur in het cultuurbeleid', uitgebracht door de Commissie van goede diensten van de Koninklijke Nederlandse Uitgeversbond en de Vereniging van Letterkundigen. Opgemerkt mag worden dat de aangeduide ontwikkelingen zeker tot 1979 niet tot een verschraling van het aanbod aan literaire titels hebben geleid. De titelproductie van de grote Nederlandse literaire uitgeverijen toont tot 1980 een gestage toename. Hetzelfde kan gezegd worden van de omzet op de literaire markt tijdens de periode 1975-1979. Stellen wij de omzet in 1975 op 100, dan is de omzet in het jaar

3. Het vorengaande is ontleend aan de nota *Kunst en Kunstbeleid*, Deel III, Hoofdstuk 2, Paragraaf 5: 'Het beleid in de sector letteren', blz. 90-93.

1979 weer te geven als 161.⁴ Een ander verhaal is natuurlijk of deze omzetoontwikkeling en de ontwikkeling van het verkoopvolume gelijke tred houdt met de toename van de winst der literaire uitgeverijen. De opmerkingen die de nota *Kunst en kunstbeleid* over de situatie van het literaire boek maakt, doen in het geheel geen recht aan de specifieke, en complexe, factoren die deze situatie bepalen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat beleidsvoornemens ten aanzien van de geschetste situatie volledig ontbreken.

Illustratief voor de meer dan globale visie op het literaire boek is dat de nota weliswaar de niet onbelangrijke vraag stelt of de openbare bibliotheken een negatieve invloed hebben op het kopen van boeken, doch deze vraag onbeantwoord laat. Door gewag te maken van de belangrijke rol die de openbare bibliotheek zou kunnen spelen als verspreidingskanaal van het literaire boek, gaat de nota voorbij aan het dilemma dat zij ten aanzien van deze instelling opwerpt: deze zou enerzijds een mogelijk zeer ongunstige factor uitmaken met betrekking tot de produktie van literaire boeken en anderzijds een zeer gunstige factor kunnen zijn met betrekking tot de distributie van literaire boeken.

2. DE SUBSIDIËRING VAN LETTERKUNDIGE BOEKUITGAVEN IN DE PRAKTIJK

Voor 1979 bedroeg de kunstenbegroting f 209.618.200,-. Hiervan was een bedrag à f 5.984.000,- voor letteren bestemd. Dit bedrag was verdeeld over de volgende posten: Subsidies en andere uitgaven voor instellingen en manifestaties letteren (f 5.063.000,-), subsidies en opdrachten toneelschrijfkunst (f 211.000,-) en subsidies, prijzen, opdrachten, toelagen en aankopen voor letterkunde en de literatuurhistorie (f 710.000,-). Uit de laatstgenoemde post worden de subsidies voor letterkundige boekuitgaven betaald. Het percentage dat deze post op de totale begroting voor letteren belooft, heeft sinds 1976 geen ingrijpende wijzigingen ondergaan; de stijging in 1978 geschiedde ten behoeve van een incidenteel projekt.⁵

Om een letterkundige boekuitgave gesubsidieerd te krijgen, dient de uitgever een aanvraag in bij het ministerie van CRM. De aanvraag betreft altijd een garantiesubsidie, een bedrag ter dekking van het verwachte exploitatietekort. Het is de bedoeling dat er, bij toekenning van subsidie, na vijf jaar wordt afgerekend. De bepaling van het bedrag geschiedt aan de hand van een door het ministerie van CRM verstrekt calculatieformulier. Hoewel het ministerie ook boekuitgaven subsidieert zonder de Raad voor de Kunst om advies te vragen, geldt als regel dat subsidieverzoeken ten behoeve van literaire boekuitgaven

4. Bron: F.E. Schippers, *Tussentijds verslag van onderzoek naar de economische betekenis van het literaire boek*, Amsterdam, Vrije Universiteit 1981, blz. 5 v.v.

5. De percentages van de post waaruit onder meer letterkundige boekuitgaven worden gesubsidieerd op de totale letterenbegroting bedroegen over de periode 1975-1979: 5,6; 14,3; 12,8; 17,5 en 11,9 in de respectievelijke jaren.

aan de laatstgenoemde instantie worden voorgelegd. Deze evalueert de literaire kwaliteit van de geplande uitgave en beziet ook de calculatie. Ook de Staatsuitgeverij beoordeelt de calculatie. Het advies van de Raad voor de Kunst pleegt in nagenoeg alle gevallen door de minister te worden gevolgd.

Welke boekuitgaven worden gesubsidieerd, en om welke bedragen gaat het? Omdat er geen gegevens openbaar worden gemaakt over de subsidies die het ministerie van CRM aan boekuitgaven verstrekt zonder dat er een advies van de Raad voor de Kunst voorligt, omvat de onderstaande opgave alleen items en bedragen waarover de Raad voor de Kunst een positief oordeel velde.

Schema 1 bevat de bedragen besteed aan literaire tijdschriften over de periode 1976-1979. (Gegevens over 1975 kon ik helaas niet krijgen.) Ter vergelijking zijn voor de genoemde jaren de bedragen vermeld die, op advies van de Raad voor de Kunst, aan boekuitgaven ten goede zijn gekomen, alsook de totale bedragen die de post 'Subsidies, prijzen, opdrachten, toelagen en aankopen voor letterkunde en de literatuurhistorie' beliep.

Schema 1: Bedragen besteed aan literaire tijdschriften

	1976	1977	1978	1979
Nederlandstalige tijdschriften:	165.844	270.876	354.535	366.030
Friestalige tijdschriften:	33.638	34.082	34.551	32.558
Totaal tijdschriften:	199.482	304.958	389.086	398.588
Totaal boekuitgaven (op advies van de Raad voor de Kunst):	200.143	857.969	185.863	144.244
Totaal post 'Subsidies, prijzen, opdrachten, toelagen en aankopen voor letterkunde en de literatuurhistorie'	640.000	665.000	1.046.700	710.000

Schema 2 geeft een overzicht van de bedragen die de adviezen van de Raad voor de Kunst inzake literaire boekuitgaven in elk van de jaren 1975-1979 beliepen. Aangegeven wordt naar welke soorten teksten de door de Raad geadviseerde bedragen gingen.

Het totale bedrag dat de adviezen van de Raad in een gegeven jaar vergden, staat in de rubriek 'Kolomtotaal' onder het jaartalcijfer. Dit bedrag is het kolomtotaal van elk der drie uitsplitsingen die ik gemaakt heb. Deze uitsplitsingen geven aan hoe het kolomtotaal van een gegeven jaar verdeeld was over historisch, hedendaags en Friestalg werk (Uitsplitsing I), over secundaire teksten (studies) en primaire teksten (scheppend werk) (Uitsplitsing II) en over de verschillende literaire genres (Uitsplitsing III). Bij deze laatste uitsplitsing is onderscheiden tussen Nederlands- en Friestalg werk in de diverse genres. Om de ontwikkeling zichtbaar te maken van de bedragen die de Raad

voor de Kunst in 1975-1979 aan de verschillende tekstsoorten ten goede wilde laten komen, staan onder ieder bedrag in het schema percentages. Deze geven het aandeel van een bedrag aan het kolomtotaal onder ieder jaartalcijfer.

Schema 2: Door de Raad voor de Kunst geadviseerde bedragen ten behoeve van literaire boekuitgaven (exclusief literaire tijdschriften)

Jaar:	1975	1976	1977	1978	1979	Rijttotaal:
Uitsplitsing: Kolomtotaal:	340.632	200.143	857.969	185.863	114.244	1.234.751
I						
Historisch werk (primaire en secundaire teksten)	163.004 (47,8%)	120.543 (60,2%)	790.535 (92,1%)	129.169 (69,5%)	31.500 (27,6%)	1.234.751
Contemporain werk: (primaire en secundaire teksten)	113.339 (33,2%)	69.343 (34,6%)	52.710 (6,1%)	33.562 (18%)	60.575 (53%)	329.529
Friestalig werk: (primaire en secundaire teksten)	64.289 (18,8%)	10.257 (5%)	14.724 (1,7%)	23.132 (12,4%)	22.169 (19,4%)	134.571
II						
Secundaire teksten:	42.067 (12,3%)	28.485 (14,2%)	44.137 (5,1%)	6.121 (3,2%)	59.222 (51,8%)	180.032
Primaire teksten	298.565 (87,6%)	171.658 (85,8%)	813.832 (94,8%)	179.742 (96,8%)	55.022 (48,2%)	1.518.819
III						
Poëzie:	85.409 (25%)	18.447 (9,2%)	75.776 (8,8%)	13.909 (7,5%)	20.611 (18%)	214.152
Verhalend proza:	142.367 (41,8%)	127.899 (64%)	723.331 (84,3%)	144.414 (77,7%)	12.242 (10,7%)	1.150.253
Toneel:	6.500 (1%)	15.055 (7,5%)	—	4.408 (2,3%)	—	25.963
Essays:	42.067 (12,3%)	28.485 (14,2%)	44.137 (5,1%)	—	59.222 (51,8%)	173.911
Friestalige poëzie:	31.757 (9,3%)	1.800 (0%)	14.725 (1,7%)	17.011 (9,2%)	—	65.268
Friestalig verhalend proza:	32.532 (9,5%)	8.457 (4,2%)	—	—	22.169 (19,4%)	63.158
Friestalig toneel:	—	—	—	—	—	—
Friestalige essays:	—	—	—	6.121 (3,2%)	—	6.121

De twee schema's geven aanleiding tot de volgende constatering:

– We vermeldden dat de stijging in 1978 van de post 'Subsidies, prijzen, opdrachten, toelagen en aankopen voor letterkunde en de literatuurhistorie' werd veroorzaakt door een incidenteel project. Over dit project adviseerde de Raad voor de Kunst in 1977. Uit de uitsplitsingen in Schema 2 valt op te maken dat het om scheppend (historisch) werk ging.

– De post Nederlandstalige literaire tijdschriften is sinds 1976 sterk gestegen. Het bedrag voor 1979 representeert een toename van 210,5% ten opzichte van 1976. In 1976-1979 is het bedrag voor Nederlandstalige literaire tijdschriften een veelvoud van dat voor (boek)uitgaven van contemporaine teksten (zie Schema 2, Uitsplitsing I). In 1978 en 1979 is de som besteed aan Nederlandstalige literaire tijdschriften zelfs een veelvoud van het totale bedrag dat volgens de Raad voor de Kunst aan boekuitgaven ten goede diende te komen.

– Over de periode 1975-1979 beliepen de adviezen ten behoeve van historische tekstuitgaven te zamen een bedrag dat bijna het viervoudige was van de som die volgens de Raad voor de Kunst gevoteerd diende te worden voor boekuitgaven op het gebied van de contemporaine Nederlandstalige literatuur.

– Over de periode 1975-1979 was het totale bedrag dat de Raad voor de Kunst adviseerde om voor historisch en hedendaags scheppend werk ter beschikking te stellen het achtvoudige van het bedrag dat de Raad uitgegeven wenste te zien aan beschouwend werk.

– Over de periode 1975-1979 beliepen de subsidie-adviezen voor verhalend Nederlandstalig proza een som die het vijfvoudige was van het bedrag dat de Raad wilde uittrekken voor (Nederlandstalige) poëzie en bijna het zevenvoudige van de som die volgens de Raad aan boekuitgaven met beschouwend werk ten goede moest komen. Ten opzichte van het bedrag voor toneeluitgaven vormt de som voor verhalend Nederlandstalig proza het vierenveertigvoudige.

De adviespraktijk die de Raad voor de Kunst inzake literaire boekuitgaven volgt legt, zo blijkt uit het bovenstaande, een zeer zwaar accent op tekstuitgaven van historisch werk en op literairhistorische studies. Aan verhalend proza dient volgens de Raad veel meer geld te worden besteed dan aan genres als poëzie, essay en toneel, die een kleiner publiek trekken.

Het verschijnen van de nota *Kunst en Kunstbeleid* heeft, zoals het bovenstaande overzicht leert, niet geleid tot andere zwaartepunten binnen de advieswerkzaamheden van de Raad voor de Kunst. Alvorens de vraag op te werpen in hoeverre de uitgebrachte adviezen een middel vormen ter realisering van de doelstellingen van het kunstbeleid, zoals deze zijn neergelegd in de meergenoemde nota, dient op een aantal zaken te worden gewezen.

De leden van de Raad voor de Kunst zijn niet gebonden aan de doelstellingen van het overheidsbeleid inzake kunst, c.q. letteren. Zij worden op persoonlijke titel, uit hoofde van hun deskundigheid benoemd.

Voorts zij vermeld dat de Raad voor de Kunst geen initiatief neemt om subsidie-aanvragen uit te lokken. Ook voor letterkundige boekuitgaven geldt dat

uitsluitend wordt gesubsidieerd over voorliggende aanvragen. Het is, zoals al opgemerkt, de uitgever die de stap zet een aanvraag in te dienen. Dat de stroom subsidiegelden voor het merendeel bij een klein aantal uitgeverijen terecht komt, hangt samen met de mate waarin deze bedrijven wel, en andere niet, aanvragen indienen. Beslissend voor het positieve of negatieve advies dat de Raad over een subsidieverzoek ten behoeve van een letterkundige boekuitgave uitbrengt, is het positieve of negatieve oordeel omtrent de literaire kwaliteit van een manuscript. De vraag of een uit te geven werk tot een categorie geschriften behoort (poëzie, essay, toneel) die op de literaire markt een bijzonder ongunstige positie inneemt, pleegt bij de totstandkoming van het Raadsadvies geen rol van betekenis te spelen. Er is weliswaar sinds 1977 een regeling voor letterkundige debuten, een soort uitgave met een uiterst geringe rentabiliteit⁶, maar aanvragen voor deze regeling zijn zeer schaars en worden daarenboven zelden gehonoreerd.⁷ Wat de beleidsadviezen inzake letteren betreft die de Raad na het verschijnen van de nota *Kunst en Kunstbeleid* heeft uitgebracht, vallen er geen aanbevelingen te signaleren die inhaken op de aandachtspunten die de nota voor het letterenbeleid noemt.

Maar de afwezigheid van dergelijke beleidsadviezen hoeft niet uit te sluiten dat de adviezen voor letterkundige boekuitgaven die de Raad de afgelopen jaren heeft uitgebracht een bijdrage leveren aan het nakomen van de doelstellingen van het kunstbeleid die boven ter sprake kwamen. Naar hun aard vormen adviezen ter zake van letterkundige boekuitgaven echter geen specifiek middel om de participatie aan kunst – de derde doelstelling die de nota noemt – te bevorderen. Nemen wij de bedragen in ogenschouw die de Raad aan historische dan wel aan contemporaine boekuitgaven wenst te besteden, dan blijkt dat wat de eerste doelstelling betreft ('Het ontwikkelen en in stand houden van culturele waarden') de uitgebrachte adviezen een duidelijk zwaartepunt leggen bij het behouden van het literaire erfgoed.

Aangaande de tweede doelstelling ('Het toegankelijk maken van culturele objecten en manifestaties') kan geconstateerd worden dat de adviespraktijk van de Raad inzake literaire boekuitgaven niet drempelverlagend werkt voor wat de nota *Kunst en Kunstbeleid* de 'mentale toegankelijkheid' van kunstwerken noemt. Deze 'mentale toegankelijkheid' wordt, zoals eerder betoogd, bepaald door sociale factoren. Het subsidiëren van letterkundige boekuitgaven lijkt alleen hun 'fysieke toegankelijkheid' te vergroten. Door geld te fourne-

6. Vgl. *Onderzoek naar de rentabiliteit van literaire debuten, gedichtenbundels en essays in Nederland*, Amsterdam, Stichting Speurwerk betreffende het Boek 1976. Uit dit rapport blijkt dat gemiddeld 74% van de in de periode 1973-1975 uitgebrachte titels in de aangeduide categorieën verliesgevend was.

7. In 1977 werden drie literaire debuten gesubsidieerd. In 1978 en 1979 werd geen Nederlandstalig literair debuut gesubsidieerd. Over de drie aanvragen ter zake die in 1978 voorlagen werd niet geadviseerd, aangezien de werken inmiddels verschenen waren. In 1978 werden wel twee Friestalige literaire debuten gesubsidieerd. Bron: *Jaarverslag van de Raad voor de Kunst 1978-31. 8. 1979 en Jaarverslag van de Raad voor de Kunst september 1979-december 1980*, Den Haag, Staatsuitgeverij 1980, 1981.

ren maakt men uitgaven mogelijk die anders niet gerealiseerd zouden worden. Maar hier moet bedacht worden dat de door de overheid gesubsidieerde titels een uiterst geringe fractie vormen van de aantallen nieuwe titels die per jaar op de literaire markt worden gebracht. In het verkrijgen van subsidie zien literaire uitgevers thans geen middel om hun titelaanbod significant te verbreden. Het feit dat vooral historische tekstuutgaven en idem studies worden gesubsidieerd, rechtvaardigt voorts de conclusie dat essentieel een klein gespecialiseerd publiek profiteert van de 'fysieke toegankelijkheid' die deze uitgaven middels subsidiegelden verkrijgen.

Het zou misplaatst zijn om aan het bovenstaande de conclusie te verbinden dat de advieswerkzaamheden van de Raad voor de Kunst inzake literaire boekuitgaven achterblijven bij de doelstellingen die de overheid voor haar beleid ten aanzien van de kunsten, c.q. ten aanzien van literatuur, wil nakomen. De leden van de Raad zijn, dat zij herhaald, in geen enkel opzicht gebonden het kunstenbeleid van de overheid uit te voeren. Wel meen ik te mogen zeggen dat de bestaande praktijk niet bevorderlijk is voor het tot stand komen en effectueren van een beleid – welk dan ook – ter zake van literaire boekuitgaven. In de huidige situatie wordt ieder voorgelegd manuscript afzonderlijk op nagenoeg alleen zijn literaire merites beoordeeld.

Bij de advisering wordt verregaand geabstraheerd van empirische gegevens over de aard en de ontwikkeling van de produktie, de distributie en de consumptie van het literaire boek. Het blijft dan in het ongewisse in hoeverre het financieel begunstigen van bepaalde tekstsoorten boven andere enige correctie geeft op factoren die het maken, het verspreiden en consumeren van bepaalde vormen van literatuur tegengaan; buiten zicht blijft dan of de voorgestelde aanwending van financiële middelen niet eerder andere segmenten van het titelaanbod ten goede had kunnen komen. Een beleid dat gevoed wordt door inzichten in structurele vragen omtrent de economische voorwaarden waaronder literatuur geproduceerd en geconsumeerd wordt, zou uitermate legitieme en vitale culturele doelstellingen nakomen.

Nu moet gezegd worden dat deze zaken nauwelijks object van onderzoek zijn geweest. Er bestaan globale gegevens over de kanalen, en hun verschillend belang, waarlangs literaire boeken kopers en leners bereiken. Even globaal zijn de gegevens over de mate waarin uitgebrachte literaire titels economisch succesvol zijn en over de eigenschappen en motieven van lezers van literatuur.⁸ Maar er zijn nagenoeg geen inzichten beschikbaar in de factoren die het economische succes of het gebrek hiëraan bepalen van de verschillende segmenten van de fondsen der literaire uitgeverijen, noch in het beleid dat literaire uitgevers voeren, de instrumenten die zij hanteren, de groepen literaire lezers die constante of wisselende aandacht schenken aan segmenten uit

8. Vgl. A.W.M. Coenen, *Het literaire boek. Schets van de stand van zaken*, Leiden, Stichting Research voor Beleid 1980 en C. Eykman, *Het profiel van de lezer*, Rijswijk, Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk 1980.

het aanbod aan literaire titels, de invloed op het lees- en koopgedrag van de hiërarchisering die literaire instituties in het aanbod aanbrengen.

3. EEN FONDS VOOR DE LEZER

De nota *Het (bedreigde) boek in de samenleving* (1979), uitgegeven door de Stichting Wetenschappelijk Bureau D'66, behelst een poging een specifieke beleidsmaatregel (de instelling van een fonds voor de lezer) te funderen op een analyse van de ontwikkelingen op de boekenmarkt.

Als factoren die de positie van het – literaire en wetenschappelijke – boek in de samenleving bedreigen, worden in de nota genoemd: de afname van het aantal verkooppunten voor boeken, het stabiel blijven van het tijdsbudget voor lectuur bij een toename van de vrije tijd, de enorme toename van de technische produktiekosten voor boeken, het feit dat literaire uitgevers deze kostenstijging maar zeer gedeeltelijk hebben doorberekend in de prijs van hun boeken, en de grote toename van de aantallen uitleningen in de openbare bibliotheek.

Voorts constateert de nota dat de subsidiëring door de overheid van literaire boekuitgaven een niet geëigend middel is om deze bedreigende factoren tegen te gaan. Van de totale post ad f 6.000.000,- voor Letteren is slechts f 500.000,- beschikbaar voor literaire boekuitgaven. Aan de hand van door CRM verstrekte cijfers over de jaren 1976-1978 wordt berekend dat 64,5% van het beschikbare bedrag 'klassieken' ten goede komt, 14,8% naar literaire tijdschriften gaat en 9% naar moderne literatuur.⁹ Opgemerkt wordt dat de subsidiegelden voor de eerst- en voor de laatstgenoemde soorten uitgaven grotendeels bij een zeer klein aantal uitgeverijen terecht komen.

Niet alleen financieel, maar ook procedureel, zo stelt de nota, is de huidige subsidieregeling voor literaire boekuitgaven weinig geschikt om goed vruchten af te werpen. De door het ministerie verstrekte calculatieformulieren missen in hun uniformiteit dat er onvermijdelijke verschillen bestaan wat betreft de wijze waarop de kosten voor literaire boeken worden berekend. De grootte van een bedrijf, de daar gevolgde manier van administreren en calculeren, de uitvoering van een boek zijn de factoren die deze verschillen bepalen.

Als verdere factoren waarvan een remmende werking uit zou gaan op de animo van uitgevers om subsidie voor letterkundige boekuitgaven aan te vra-

9. Onze gegevens leiden tot andere percentages dan de door D'66 genoemde. Het percentage van de post 'Aankopen voor letterkunde' dat in 1976-1978 naar Nederlandstalige literaire tijdschriften ging, bedraagt volgens ons 33,6. De adviezen die de Raad voor de Kunst inzake literaire boekuitgaven verstrekt, belopen altijd maar een gedeelte van de post 'Aankopen voor letterkunde'. Het resterende bedrag vormt deels een 'vrije beleidsruimte' voor het Ministerie van CRM. De adviezen van de Raad over 1976-1978 inzake 'klassieken' omvatten 44,2% van de post 'Aankopen voor letterkunde'. Voor moderne literatuur bedraagt dit percentage 6,6. Houdt men de cijfers aan die de nota van D'66 verstrekt, dan volgt dat CRM uit wat de 'vrije beleidsruimte' is genoemd nog eens 20,3% aan 'klassieken' en 2,4% aan moderne letterkunde ten goede liet komen boven de bedragen die op advies van de Raad voor de Kunst aan beide categorieën werden besteed. De prioriteiten van CRM sluiten nauw aan bij die van de Raad voor de Kunst.

gen, worden genoemd: de langdurige adviesprocedure en het feit dat een manuscript door onafhankelijke deskundigen op zijn literaire merites wordt beoordeeld. Deze beoordeling geschiedt geheel en al los van het oordeel dat een uitgever over het door hem ingediende manuscript heeft en kan door de laatstgenoemde derhalve als betuttelend worden ervaren.

Het nieuwe beleidsinstrument waarvoor wordt gepleit is een 'fonds voor de lezer'. Als synoniem voor deze benaming wordt in de nota ook de term 'fonds voor publikaties' gehanteerd. Het zou zowel literaire als wetenschappelijke uitgaven ten goede moeten komen. Overheid, schrijvers, uitgevers en lezers zouden het bestuur dienen te vormen. Het voorgestelde fonds verstrekt exploitatiesubsidies: produktieplannen voor meerdere jaren zouden door uitgevers ingediend moeten kunnen worden ter verkrijging van een garantiesubsidie. Als beoordelingscriterium zou niet primair het literaire karakter van werken moeten gelden, doch hun moeilijke uitgeefbaarheid alsook aan de uitgever te stellen vaktechnische en deskundigheidseisen. Aanvragen die aan deze criteria voldoen, zouden alle gehonoreerd dienen te worden. Tegen het literaire karakter van een uitgave als beoordelingsnorm wordt aangevoerd dat deze norm subjectief is en geen recht doet aan het feit dat het bedreigde cultureel waardevolle boek ook in 'andere cultureel informatieve sectoren' wordt aangetroffen.

Hier is sprake van een poging subsidies een instrument te laten zijn voor het bestrijden van structurele problemen, moeilijkheden die de ontwikkelingen op de literaire markt doen rijzen. De kanttkening dient te worden gemaakt dat de 'moeilijke uitgeefbaarheid' (= de geringe rentabiliteit) van een uitgave op zich natuurlijk geen argument is voor subsidie. Dit kan alleen uitgemaakt worden in het kader van een beleid waarin overwegingen worden opgesteld over het belang dat met bepaalde 'moeilijk uitgeefbare' werken wordt gediend.

De financiering van het fonds zou moeten geschieden door de overheid, waarmee een aanzienlijke verruiming van de bestaande geldmiddelen zou zijn gemoeid; uit de opbrengst van 'bestselling' titels in gesubsidieerde projecten; door overheveling van gelden uit het Fonds voor de Letteren, mits de instelling van het 'fonds voor de lezer' ertoe leidt dat auteurs en vertalers beter gehonoreerd worden, zodat zij in mindere mate een beroep moeten doen op het Fonds voor de Letteren.

De buitenlandse overheden worden genoemd als medefinanciers van het fonds voor de lezer. Gewezen wordt op het belang dat deze overheden hebben bij het publiceren van vertaalde literatuur waardoor hun cultuur verspreid wordt.

Ter leniging van het distributieprobleem wordt voorgesteld de openbare bibliotheken te gaan benutten als verspreidingskanaal, daar waar de boekhandel ontbreekt. Als andere maatregel wordt geopperd de boekhandel verrekenbare investeringssubsidies ter beschikking te stellen om titels met een lage omloopsnelheid in het assortiment op te nemen. Ten slotte wordt erop gewezen

dat het vasthouden aan de verticale prijsbinding van levensbelang is voor het voortbestaan van literaire boeken.¹⁰

4. ONDERZOEK VOOR BELEID

Een verdienste van de nota *Het (bedreigde) boek in de samenleving* is dat het voorstel omtrent een beleid, en omtrent instrumenten ten behoeve hiervan, in sterke mate rekening houdt met empirische gegevens. Dit vergroot uiteraard de kans dat het beleid inspeelt op structurele problemen, flexibiliteit bezit en duidelijke prioriteiten kent. Desondanks geeft de nota aanleiding tot een aantal kanttekeningen. Eensdeels hebben deze betrekking op specifieke stellingnamens in de nota. Anderdeels zijn zij van algemene aard en raken wat tevoren gezegd werd over de adviespraktijk van de Raad voor de Kunst.

Gezien het oogmerk van de nota een breed publiek te winnen voor een ingrijpende wijziging van het overheidsbeleid ten aanzien van letterkundig werk, is het begrijpelijk dat een aantal formuleringen nogal wervend zijn. Bij de term 'minderheidsboek', waarmee de opstellers van de nota literaire boekuitgaven aanduiden, past de opmerking dat literaire lezers weliswaar een minderheid vormen binnen de groep boekenlezers, doch dat het hier om een minderheid gaat, die zeer bevoorrecht is op het punt van de genoten opleiding, het inkomen en het beroep. De suggestie (blz. 11) dat de betrekkelijk laag gebleven prijs van literaire boeken samenhangt met de geringe financiële draagkracht van de literaire lezers is onterecht.

Het beeld dat van de literaire markt wordt gegeven is uiteraard schetsmatig. De vraag rijst wel of de economische ontwikkelingen die ten aanzien van het boek in het algemeen worden gesignaleerd, ook alle zonder meer gelden voor het literaire boek. Niet onderbouwd wordt de stelling dat de stijging der produktiekosten voor boeken eveneens in haar volle omvang van toepassing is op het produceren van literaire boeken. Overwogen mag worden of het literaire boek, dat altijd onder de groep 'algemene boeken' pleegt te vallen, als produkt niet een aantal trekken bezit die het in economisch opzicht laten afwijken van het algemene boek. Een dergelijke – te toetsen – overweging is het uitgangspunt van een thans lopend onderzoeksproject binnen de subfaculteit Letteren i.o. te Tilburg inzake de economische betekenis van het literaire boek.

De nota bevat geen gegevens over de ontwikkeling der omzetten die literaire uitgeverijen de laatste jaren, tot en met 1980, hebben behaald. Deze gegevens zouden de mineurstemming van de nota rond het literaire boek enigszins getemperd hebben. Dit doet overigens niets af aan de werkelijkheid noch aan de ernst van de knelpunten die de economische situatie van het literaire boek kent.

10. De beschouwingen die de nota wijdt aan de subsidiëring van wetenschappelijke boeken laat ik hier terzijde. Zij vallen buiten het bestek van dit stuk.

De nota bevat geen aanduidingen van de bedragen die het 'fonds voor de lezer' zou vergen. Dat het een aanzienlijke verruiming van de middelen voor letteren behelst, is duidelijk, en terecht, gezien de intentie een beleid te ontwikkelen ter leniging van structurele problemen inzake de produktie en afzet van literaire boeken. Weliswaar wordt gewezen op de geringe rentabiliteit van een bepaald type publikaties (debuten, essays, enz.), maar de mogelijkheid moet niet worden uitgesloten dat ook andere segmenten van het literaire fonds van uitgevers op het punt van winstgevendheid teleurstellen. Interne subsidiëring is het instrument waarmee uitgevers de perikelen die zeer verliesgevende publikaties het bedrijf bezorgen trachten te overwinnen. Niet duidelijk wordt of, en zo ja op welke wijze, het 'fonds voor de lezer' soelaas moet bieden voor de gevallen waarin het instrument van interne subsidiëring faalt.

De positieve of negatieve adviezen die de Raad voor de Kunst uitbrengt over subsidieaanvragen ten behoeve van literaire werken stoelen nagenoeg uitsluitend op overwegingen omtrent de literaire kwaliteit, of het gebrek daaraan, van een voorliggend manuscript. De nota van D'66 uit kritiek op de doelmatigheid – het 'harde' karakter – van dergelijke overwegingen; veeleer dient van economische overwegingen uitgegaan te worden. De betrokkenen lijken een onverenigbaarheid te bespeuren tussen beide typen overwegingen. Men zou kunnen zeggen dat de Raad voor de Kunst een standpunt reproduceert dat de literatuurbeschouwing – en haar instituties de literatuurkritiek, de literatuurwetenschap en het literatuuronderwijs – inzake literatuur huldigt. Gezien de 'herkomst' der leden van de Raad voor de Kunst die over letteren adviseren, is deze bewering niet van grond ontbloomt.

Natuurlijk worden er binnen de literatuurbeschouwing uiteenlopende opvattingen gehuldigd over de aard van literatuur. Ondanks deze verschillen houden literatuurbeschouwers op zeer grote schaal vast aan het idee dat een tekst alleen op grond van zekere intrinsieke eigenschappen die hij zou bezitten met recht 'literair' kan worden genoemd. Dit idee wordt unaniem aangehangen binnen de literatuurkritiek en het literatuuronderwijs, maar ook veel literair-wetenschappelijk onderzoek is gericht op de vaststelling van eigenschappen die een tekst tot literatuur zouden maken. Nergens pleegt aandacht te worden besteed aan de sociale en economische voorwaarden waaronder literatuur wordt geproduceerd en geconsumeerd. Er is één vorm van literatuurbeschouwing die een dergelijke aandacht wel van essentieel belang acht. Ik doel op studies waar, vooral vanuit een marxistisch perspectief, pogingen worden gedaan om 'inhoudelijke' en 'formele' eigenschappen van teksten te analyseren in termen van hun beweerde verband met sociale verschijnselen. Deze studies zijn echter uitermate teleurstellend. De omschrijvingen die van de genoemde typen verschijnselen worden gegeven, en van de verbanden die tussen deze zouden bestaan, laboreren aan een uitermate grote vaagheid. Voorts acht men in deze studies het taalgebruik van literaire auteurs bepaald door sociale factoren, maar gaat volledig voorbij aan de vraag of dergelijke factoren niet eveneens een rol spelen bij het taalgebruik dat literatuurbeschouwers be-

zigen bij het spreken over teksten. De betreffende vorm van literatuurbeschouwing is, evenals alle andere, zich volmaakt onbewust van de sociale (institutionele) bepaaldheid van haar uiteenzettingen.

Uit het bovenstaande wilde ik de volgende conclusies trekken ten aanzien van de huidige vormen van literatuurbeschouwing:

1. zij zijn geen van alle in staat aan te geven welke sociale en economische factoren bijdragen aan de beweerde specifieke aard van literaire teksten;
2. op een enkele uitzondering na, achten zij aandacht voor deze factoren niet relevant voor het verwerven van inzicht in de beweerde specifieke aard van literaire teksten;
3. alle gaan zij voorbij aan de vraag of het spreken over literatuur niet door sociale (institutionele) factoren wordt bepaald.

De wijze waarop de literatuurbeschouwing over teksten spreekt geniet ook in andere maatschappelijke instituties groot gezag. Het literatuuronderwijs geldt als de institutie die onontbeerlijke basiskennis omtrent literatuur aanbrengt. De literatuurkritiek wordt aangezien voor een bron van belangwekkende inzichten inzake de aard van hedendaagse literaire teksten. De literatuurwetenschap heeft de reputatie uitspraken te doen die de meest gefundeerde opvattingen omtrent literatuur formuleren. De terminologie die de literatuurbeschouwing hanteert heeft, op haar meer byzantijnse varianten na, ingang gevonden bij alle instituties die zich met literatuur bezighouden.

Het overnemen van een terminologie is altijd meer dan het louter overnemen van een vocabulaire. Men zal onvermijdelijk in grotere of geringere mate de vooronderstellingen overnemen die aan het gebruik van de betreffende termen ten grondslag liggen. Dat de literatuurbeschouwing de vooronderstellingen die zij inzake het gebruik van haar termen huldigt geheel en al impliciet laat, vergroot de kans dat deze stilzwijgend worden overgenomen door wie zich maar van deze termen bedient. In geen enkele literaire institutie heeft men aandacht voor de sociale factoren die een rol spelen bij het spreken over literatuur. Dit lijkt mij een gevolg te zijn van het feit dat de vooronderstelling die de literatuurbeschouwing huldigt, volgens welke deze factoren geen enkele rol spelen, massaal is overgenomen. Dat uitspraken over literaire teksten op zeer uiteenlopende soorten overwegingen berusten, die variëren al naar gelang de institutie waarbinnen deze uitspraken worden gedaan, blijft zodoende buiten ieders blikveld.¹¹

Het antagonisme dat gevoeld wordt tussen economische overwegingen en overwegingen omtrent de ('intrinsieke') literaire kwaliteit van teksten is onrealistisch. Het feit dat de terminologie van de literatuurbeschouwing een be-

11. Van onderzoek naar de institutionele bepaaldheid van literatuuropvattingen doe ik verslag in mijn *Literatuurbeschouwing en argumentatie*. Amsterdam, Huis aan de Drie Grachten 1981, Some Fallacies about the Reading Process, *Poetics* 10 (1981), blz. 91-107, On the Possible Roles of Institutionalized Beliefs in the Theory of Literature. Interpretation as the Context-Dependent Grouping of Word Material, *Poetics* 10 (1981), blz. 457-482, Literatuuropvattingen als frames?, *TTT/Interdisciplinair tijdschrift voor taal- en tekstwetenschap* 2 (1982), blz. 44-63.

palende invloed uitoefent op het spreken over literatuur in welke institutie dan ook, maakt het met name onmogelijk de relatie tussen economische overwegingen en die welke de literaire kwaliteit van teksten betreffen te bestuderen. Het is dan ook geen toeval dat er nauwelijks onderzoek is gedaan naar de literatuuropvattingen die binnen literaire uitgeverijen, het bibliotheekwezen en de overheid worden gehuldigd. Het is plausibel aan te nemen dat binnen deze instituties oordelen over de 'kwaliteit' van literaire werken mede stoelen op overwegingen ten aanzien van rentabiliteit, de publieke belangstelling, belangen die gediend worden met het vergroten van de 'toegankelijkheid' van een titel, enz. Vanuit het perspectief van wie de terminologie van de literatuurbeschouwing hanteert, lijken deze overwegingen minder 'zuiver', dat wil zeggen: niet gericht op de bepaling van 'intrinsieke' eigenschappen die de kwaliteit van literaire teksten zouden uitmaken. Deze overwegingen gelden daarom als minder relevant.

Dat de literatuurbeschouwing niet in staat is aan te geven welke sociale en economische factoren bijdragen aan de beweerde specificiteit van literaire teksten en dat zij aandacht voor deze factoren niet van belang acht, is een ernstige omissie. Wat literatuur is of moet zijn wordt bepaald door de opvattingen die zekere maatschappelijke groepen en literaire instituties te dien aanzien huldigen, en niet door eigenschappen die het literaire werk 'an sich' zou bezitten. De gesignaleerde omissie is des te ernstiger, omdat de literatuurbeschouwing in de praktijk in sommige gevallen wel degelijk economische overwegingen ten grondslag legt aan haar uitspraken over literaire teksten. Doordat zij deze impliciet pleegt te laten, vergroot zij de onhelderheid over de grondslagen van haar spreken over literatuur.

Een van de gevallen waarin de literatuurbeschouwing een beroep doet op economische overwegingen bij het beoordelen van teksten, wordt uitgemaakt door haar reacties op literaire werken waarvoor een grote belangstelling bestaat van de zijde van de literaire lezers. Het kan hier gaan om werken die gedurende zeer lange tijd op de literaire markt aanwezig zijn en die tot de literaire canon behoren, of om titels die een recent financieel succes uitmaken. De reactie die literatuurbeschouwers ten aanzien van deze titels produceren is van specifieke aard. Het 'klassiek' verklaren van een oeuvre, het uiten van reserves ten aanzien van al te groot geachte aandacht van lezers voor bepaalde werken, het onderscheiden van 'toppen' en 'dalen' in een oeuvre, het niet of zijdelings ter sprake brengen van werk waarvoor literaire lezers veel belangstelling koesteren, maar dat van geringe literaire kwaliteit wordt geacht — al deze activiteiten worden slechts in noemenswaardige mate ondernomen ten aanzien waarvan literaire lezers een langdurige en brede belangstelling hebben. Anderzijds doet de literatuurbeschouwing pogingen werk onder de aandacht te brengen waarvoor haars inziens te weinig aandacht bestaat. De pleidooien ten gunste van 'miskend' werk worden alleen gedurende een redelijke tijd en door een aanzienlijk aantal literatuurbeschouwers ondernomen, indien het werk weer door uitgevers op de markt wordt gebracht en langere tijd beschikbaar

blijft. Ook hier geldt dat de mate van aandacht die literatuurbeschouwers aan bepaalde werken wijden een functie is van de aandacht die het publiek voor deze werken aan de dag legt. De laatste factor is mede van economische aard.

In het bovenstaande is kritiek geuit op het gebrek aan besef dat de literatuurbeschuwing aan de dag legt voor economische en sociale factoren die de produktie en consumptie van literatuur bepalen. De literatuurbeschuwing mist hierdoor de kans een wezenlijke bijdrage te leveren aan ons inzicht in structurele kwesties betreffende de markt van het literaire boek. Kenmerkend voor deze markt is namelijk dat er door verschillende instituties opvattingen over literatuur worden ontwikkeld en uitgedragen, die grote invloed hebben op de mogelijkheid voor bepaalde groepen om aan literatuur te participeren en op de wijze waarop deze participatie plaatsvindt. De literaire instituties en groepen literaire lezers hanteren allerlei uiteenlopende, soms sterk wisselende, waardestandaards die van beslissend belang zijn voor de reputatie ('kwaliteit') en daarmee voor het economische succes van literaire titels. Door de aard van deze waardestandaards te onderzoeken alsook hun samenhang met ontwikkelingen op de literaire markt, kan de literatuurbeschuwing een fundamentele bijdrage leveren aan het huidige economische en sociologische onderzoek naar de produktie en consumptie van literatuur. De globaliteit van de resultaten die het laatstgenoemde type onderzoek heeft opgeleverd, komt mijns inziens voort uit het feit dat de gegevens die over de markt van het literaire boek zijn verkregen niet systematisch in verband zijn gebracht met de opvattingen en waardestandaards die van verschillende kanten omtrent literaire werken, de objecten van de literaire markt, worden gehuldigd. De literatuurbeschuwing zou, zoals gezegd, in deze leemte kunnen voorzien. Een voorwaarde hiertoe is wel dat zij de grondslagen van het spreken over literatuur – van haar eigen spreken en van de wijze waarop in andere literaire instituties over teksten wordt gesproken – tot haar centrale onderzoeksobject maakt.